
МОВА І ПОЛІТИКА

УДК 070.1(477)

Василь Лизанчук

Львівський національний університет імені Івана Франка

НАЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ У ПОЛІТИЧНІЙ І ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано, осмислено проблему усвідомлення журналістами себе як важливої частини української спільноти, носія національних, морально-духовних цінностей народу — вельми важливих чинників сучасного стандарту професійної журналістської праці.

Ключові слова: журналіст, засоби масової інформації, професіоналізм, національна свідомість, моральність, стандарт, свобода слова, інформаційна агресія, патріотизм, громадянський обов'язок.

Феномен невмирущості нації завжди міститься в інформаційному феномені збереження, незнищенності, розвитку національного слова у найширшому його значенні для суспільного розвитку. Інформація як духовно-інтелектуальна національна вартість у демократичному суспільстві вільно пульсує по вертикалі — від покоління до покоління, — і по горизонталі — на рівні одного покоління чи особи. Свідоме й активне прискорення руху інформації знань, досвіду академік С.Й.Вовканич називає духовною інформаційною мобільністю нації. Важливість застосування цієї концепції інформаційної мобільності нації виходить за рамки творення українського інформаційного простору і поля культури, науки, освіти, мови. Вона стосується всіх народів, які звільнилися чи звільняються з-під інформаційного імперіалізму. Адже кожен народ може внести у світову інформаційну скарбницю єдності розмаїття мов, культур, звичаїв, традицій свій вагомий доробок, якщо забезпечити умови створення його власного інформаційного потенціалу.

Вважаю, що саме з таких позицій потрібно оцінювати діяльність політиків, державних службовців, працівників засобів масової інформації. Не будучи господарем власного інформаційного простору, не зробивши українську мову реально державною, не створивши національного життєвого середовища, Україні важко реалізовувати свою державотворчу національну ідею, з'єднувати поняття етнічного і політичного

українця в єдине ціле, йти своїм шляхом розвитку, акумулюючи і використовуючи вітчизняний і світовий досвід. Тому надзвичайно важливо, щоб орієнтири нашого державотворення базувалися на національних пріоритетах в економіці, політиці, культурі, мові...

Після кримінального, корумпованого розгулу, який набрав найбрутальніших, найзловісніших обертів перед і під час виборів Президента України 2004 року, ситуація в державі поліпшується. За кучмівського режиму високі поняття честі, совісті, національної гідності, елементарної порядності у людських стосунках відверто підмінювалися вільно конвертованою валютою, за яку все продається і купується. Цинізм, брехня були методом політики багатьох найвищих державних “керманичів”, аморальність просякнула чимало засобів масової інформації. Тому не було підстав констатувати, що свобода слова в Україні стала сподіваною, бажаною передумовою прискорення духовної інформаційної мобільності української нації. Навпаки — свобода слова оберталася свободою низьких стандартів, огульним порушенням принципів і функцій діяльності ЗМІ. Це також є однією з причин, що досі в Україні немає єдиного національного інформаційного простору, як, до речі, і — єдиного українського культурного простору.

У цьому контексті реалістичні слова сказав Президент України Віктор Ющенко під час відзначення всесвітнього Дня свободи преси 3 травня 2005 р. Він назвав аксіомою існування вільних ЗМІ в Україні. *“Одним із гасел Майдану була свобода слова. Майдан звільнив журналістів”,* — зазначив Президент. *“Сьогодні перед українськими журналістами стоять серйозні виклики, адже Майдан поставив високу планку стосовно демократизації суспільства й професійних стандартів. “Безумовно, преса виконує роль четвертої влади, але ми повинні бути єдині в одному: в захисті національних інтересів”,* — підкреслив Віктор Ющенко [1].

В інтерв'ю інтернет-виданню “Телекритика” редактор газети “День” Лариса Івшина зазначала: *“Потрібна відкрита розмова про те, що відбувається в нашій журналістиці. Рівень антисанітарії в журналістиці такий, що загрожує загибеллю всьому організму. Потрібно говорити правду — не ту, коли кажуть: у кожного своя правда. Ми знаємо, що існують об'єктивні речі. Ось про них і треба вести мову. Ми не можемо зараз розраховувати на політиків. У них на журналістів свої плани. Їм не потрібна журналістська корпорація — їм потрібні конкретні розцінки. Тому тут поки що особливих змін не помітно. Ми — відкрите суспільство. Але ж не прохідний двір? Насправді мало би бути так: ось інтереси українських громадян — ось інтереси українського суспільства. І через них — в інформаційному суспільстві — ми розглядаємо все, що відбувається. Цього ще немає, і це велика та надзвичайно серйозна національна проблема. Якщо ми хоча б трошки почнемо думати саме так, то це дозволить добре побачити тих, у кого ще є професіональність і совість”,* — вважає головний редактор “Дня” [2].

Дуже важливі думки висловили стосовно функціонування ЗМІ в Україні Президент Віктор Ющенко і редактор газети “День” Лари-

са Івшина. На ваш суд виношу своє розуміння цієї проблеми. Вважаю, що фундаментальною основою нинішніх високих стандартів журналістського професіоналізму має бути українська національна свідомість, державницьке мислення, висока моральність і духовність, патріотизм і громадянська мужність.

Ці стандарти, на наш погляд, визначають по-перше, мету діяльності ЗМІ, по-друге, зміст і характер функціонування ЗМІ, по-третє, методи і форми подачі журналістських матеріалів.

Стандарти журналістської праці впливають із принципів діяльності ЗМІ, нерозривно пов'язані з функціями і нормами службової чи професійної етики журналіста, його світоглядною позицією, національно-духовним переконанням, державотворчим мисленням, фаховою обдарованістю, інтелектом, здібністю завжди бути готовим до праці. Творчий процес повинен ґрунтуватися на органічному поєднанні свободи слова, плюралізму думок, гласності і журналістської етики, основними засадами якої є: повага до істини і гідності особи; відмова від використання нелегальних або нечесних методів під час збирання інформації; активна участь у процесах українського державотворення; захист і розвиток українського національного інформаційного простору; критичне ставлення до розтиражування фактів, що принижують гідність людини за расовими, релігійними чи національними мотивами.

Моє розуміння національних, моральних, професійних стандартів журналістської праці не виходить за межі європейського і світового контекстів, але закорінене у національно-громадянській позиції видатних українців.

Згадаймо Тараса Шевченка: *“Нема на світі України, немає другого Дніпра...”*, *“В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля”* [3, с.250].

Осмишлюючи діяльність І.Вишенського — *“першого южноруського публіциста в великій стилі”* [4, с.486], — Іван Франко підкреслював, що найбільшим достоїнством його є те, що моральне почуття у нього домінує над усім іншим. *“Навіть теоретичне його знання стоїть під контролею його морального чуття або являється навіть на ньому основане”*. Силу його публіцистики він вбачав у *“високім підйомі моральної сили, котрою тремтить кожде слово, в тій гарячій, сердечній крові автора..., котрою накіптіла кожда стрічка... твору”* [5, с.105].

Ефективність журналістської праці Іван Франко ставив у пряму залежність від суспільно-політичної атмосфери, “суспільної совісті”, “суспільної моралі”. *“Тнила суспільність, за переконанням письменника, не видасть собі здорових та сміливих заступників. Вона не прийме їх, відтратить або — що гірше — затопче, оглушить”*. Там, де *“література, і політика, і все суспільне життя хромають нестачею “цивільної відваги”, дихавічність брехнею, фальшю та пустою мовчухом, хиріють на сухоті совісті, — робив категоричний висновок Франко, — нема рук робочих, нема голів мислячих, нема серць сміливих і щирих”* [6, с.156]. Франко завжди виступав за єдність слова і діла. Щоб слово сталося ділом, — говорив він, — треба духу свободи і любові до правди та до народу в публічній дискусії.

Іван Франко, який геніально вмів бачити злети і провали в духовному житті суспільства, мабуть, уперше в українській мові вжив для позначення певного стану суспільства термінологічне словосполучення “духовний васуш”, чим, безперечно, збагатив як соціолог україністику. Це поняття він ввів для характеристики “морального занепаду”, “патологічного стану” суспільства, його “хвороби”, до чого, як вважав, спричинялися моральне каліцтво “*одиноць і всієї суспільності*”, “*здичіння та розпячення*”, безмірне “*чинопочитання*”, “*повна духовна безплідність інтелігенції*” [7, с.80-83].

Журналіст у концепції Івана Франка — це чесна, порядна людина, яка вміє “*переконувати не самою силою... аргументів, але моральним і психологічним впливом особи на особу, живого слова, тону, колориту бесіди*” [8, с.71].

Національно-патріотичні переконання, мислення, мова, навіть правописна система — це речі настільки пов’язані у Франка між собою, що відхід від правди в одному веде до фальші в іншому; “*мертвечина мови і думок для нього (Івана Франка. — В.Л.) — явища взаємозумовлені*” [9, с.55], — підкреслює дослідниця основ мовотворчості журналіста в інтерпретації Івана Франка, відомий мовознавець Олександра Сербенська.

Привертаємо також увагу до думок журналістикознавця, полтавця з Прилук, професора Степана Сірополька (1872-1959) про морально-фахові вимоги, що впливають із принципів творчої роботи: “*Хто не оволодів ту справу, про яку збирається писати, той приносить шкоду справі, а себе самого може виставити на сміх, бо відсутність знання не може компенсувати жвавість пера та добір хвиських слів. Але, з другою боку, хто не опанував журналістської форми вислову, той і при найліпшому ознайомленні із справою не досягне успіху. Відповідна форма вислову разом із якістю думки й силою переконання є передумовою журналістичної праці для досягнення найбільшого успіху...*” [10, с.146].

Журналіст мусить глибоко вірити в те, що пише, усвідомлюючи свою моральну відповідальність за усне чи писемне слово, за кожну думку, за кожне твердження. “*Особа, яка добре не знає своєї літературної мови, яка глибоко не збагнула свого національного обов’язку й яка не усвідомила собі потреб своєї нації, — не сміє бути журналістом та взагалі працівником пера*” [11, с.314-315], — наголошував професор Костянтин Костів. Таких переконань був Іван Огієнко, який підкреслював: “*Особа, що не знає добре своєї соборної літературної мови та своїх рідномовних обов’язків, не може бути робітником пера*” [12, с.24]. Надто категоричні вимоги, але небезпідставні, бо й нині досить актуальні, коли мовиться про складники українського стандарту журналістської праці.

Підкреслюємо, що після Національної революції, яку називають Помаранчевою, створилися умови для вироблення в суспільстві сучасної філософії свободи слова, професійної незалежності журналіста, утвердження високоморальних стандартів функціонування засобів масової інформації. Але потрібно також враховувати, що нині протистоять дві точки зору стосовно покликання ЗМІ, журналістсько-

го слова: *“американська полягає в тому, що ЗМІ — це винятково економічні товари, і, отже, концентрація чи розширення власності мають підпадати під дію лише загального антимонопольного законодавства. Більшість опонентів у Європі намагаються захищати іншу точку зору: ЗМІ представляють собою особливий культурний і демократичний ресурс і повинні бути захищені як такі”* [13, с.17]. На жаль, у багатьох ЗМІ України вважають, оцінюють інформацію, журналістське слово лише як товар — не інакше, не дбають, щоб газетний матеріал, теле- чи радіопередача були насичені українською гуманістичною життєстверджуючою національною ідеєю, переважно пропагують “естетику зла”. Тільки свобода слова, яка не є синонімом безвідповідальності, хамства, зневаги до національних інтересів українців, їх мови, культури, духовності, може створити моральні правила гри, професійні стандарти, за якими виграватиме все суспільство, всі громадяни України. Українська держава, що існує на власних етнічних землях, не може бути маргінальною, а тільки — традиційно національною, що створює також належні умови для розвитку національних меншин.

Щоб свобода слова працювала на розбудову української України, на духовно-національне збагачення всяк сухих у ній, потрібна політична воля законодавчої, виконавчої і судової влад, державна економічна підтримка тих засобів масової інформації, які сприяють розвитку і зміцненню української України. Свобода слова мусить бути законодавчо не лише окреслена, а й забезпечена, щоб політичні узурпатори не обмежували його добротворчу енергію, активно розвивали кращі традиції демократизму, а не свавілля, політичний розбій чи антиукраїнське ідеологічне піратство. Мабуть, ви згадали телепередачі Джангірова, Корчинського, Піховшека та деяких інших журналістів, які користувалися лексикою 30-х–40-х років, коли комуністичний режим знищував “ворогів народу” — його найкращих синів і дочок, відстрілював національну інтелігенцію, морив голодом українських господарів-селян. У той час, коли мільйони українських дітей, їх матерів, батьків, дідусів, бабусь вмирали під зоряним небом з радіо динаміків лилася весела мелодія, звучали пісні “Виряджала сина вільна Україна у Москву, до Сталіна передатъ привіт”, “Я другою такою країною не знаю, где так вольно дышит человек”.

У 1965 році Іван Дзюба написав книжку “Інтернаціоналізм чи русифікація?”, яка багато в чому залишається актуальною сьогодні. Найтяжчим наслідком довготривалого, цілеспрямованого російщення виявилось “малоросійство”, яке особливо небезпечно, коли уражає політичну, бізнесову еліту, працівників засобів масової інформації. Іван Дзюба вперше показав механізм російщення, обґрунтував, що російщення та денационалізація суперечить інтересам як самого російського народу, так і інших народів, які входили до СРСР. Запитання “Інтернаціоналізм чи русифікація?” вимагає від кожного з нас чіткого вибору. Бути десь посередині неможливо. Кожен журналіст, політик, кожна думуюча людина повинна зробити висновок стосовно того, де і на якій землі вона стоїть, які моральні, національні цінності сповідує. Найвища місія журналіста — шукати причини добра і зла, сіяти Добро.

“Коли більшовицькі кремлівські лідери вирішили покласти край українському духовному відродженню, до столиці України був посланий Молотов, — зазначав Олексій Братко-Кутинський. — Не скидаючи шапки, він ввійшов на трибуну і покритив відбірним матом весь український провід, що зібрався вершити подальшу долю України. Цей вечір Молотова викликав шок, розгубленість, відчай. Слухачі були повністю деморалізовані, що полегшило присланим з Москви чекістам і місцевим негідникам досить легко розправитися з урядом та партійним керівництвом України. За короткий час вони були розз’єднані, ошельмовані і постріляні” [14, с.107].

На превеликий жаль, чимало політиків, в тому числі депутатів і журналістів, користувалися та ще й нині не всі відмовилися від колишньої комуністичної цинічної лексики. Слово ще не стало реальним морально-духотвірним началом у життєдіяльності людей. Ми були і є свідками, ба навіть більше, учасниками аморального процесу знецінення слова, варваризації інформаційного простору в Україні, маємо справжній апофеоз так званої “ненормальної лексики”.

Давно минули часи, коли лексика п’яного російського мужика дивувала світ. Сьогодні вже зявий мужик може позаздрити лексиці владної “еліти”. Згадаймо “висококультурні”, “морально-духовні” вислови Владіміра Путіна, Леоніда Кучми, Віктора Януковича. За визначенням Івана Дзюби, це — вершина айсберга. Підводна ж його частина — омертвіння тонких структур душі, сформованих багатьма тисячоліттями розвитку роду людського.

Можуть сказати, що завжди, в усі епохи, була стилістика соціального дна. Але під час президентства Л.Кучми з допомогою zaangażованих владою та чужими олігархами ЗМІ — це дно потужно сплило нагору і правувало як законодавець мод, як елітарність. Тобто йдеться вже не про стилістичні зрушення в культурі, що є закономірністю її розвитку, а про зміни якості людини, про скасування того, що відрізняє її від тварин, — відчуття сорому, підкреслює І.Дзюба. А це означає руйнування всієї структури духу. Відбувається те, що наш відомий письменник Валерій Шевчук назвав “підсвідомим колаборантством”, коли своя мова, культура вже не сприймаються навіть у найвищих її проявах, коли молода мама не співає немовляті колискову, а забавляє дитячко транзистор, з якого на всю потужність лине чужомовна попса, на кшталт, “купілі малолеточку за таблеточку”.

В сучасних умовах особливо загострилися дві світові тенденції: а) глобалізація (економіки, торгівлі, інформаційних процесів тощо) і б) ренаціоналізація світу, тобто духовне і національне відродження народів та народностей, творення їхніх нових держав. Однак вектори цих тенденцій *“не лише не збігаються, а часто є протилежними за дією, за національними інтересами держав, особливо колишніх метрополій і колоній, — підкреслив професор С.Й.Вовканич. — Відсутність рівнопартнерського діалогу не сприяє виникненню синергетичного (додаткового, спільнодіючого) ефекту співпраці світової спільноти” [15].* Це яскраво видно на прикладі ставлення Росії до України. Прикро про це писати, але Росія за будь-яких умов намагається утримати

Україну у своїх лабетах, духовне каліцтво українців триває. Нинішнє тотальне російщення органічно переплелось з глобалізацією, яка призводить не лише до американізації, а й — африканізації України, півлячії національного життєвого середовища.

Національний інформаційний простір є запорукою стійкості, незалежності держави. Адже людські спільноти творяться мережами інформаційних комунікацій, через які передається необхідна державно-політична, суспільно-економічна, ідеологічна, історична, етнічна та інша інформація. Національна мережа засобів масової комунікації — це один з “трьох китів”, на якому базується державна самосвідомість, поряд з національною інтелігенцією та національною політичною елітою. Відповідно, політична еліта забезпечує умови (комунікативну мережу) для донесення до громадськості результатів праці інтелігенції. У сучасних умовах вирішальна роль у творенні людських спільнот належить телебаченню, газетам, радіо, літературі для масового читача, аудіо й відео, а також сфері діловодства.

Однак, слушно підкреслює кандидат історичних наук Василь Балушок, в Україні дуже слабка система комунікацій — *“своєрідна мережа судин, якими кров — інформація — пульсує від виробників української продукції до її споживачів. Звісно, у нашій країні є мережа засобів масової комунікації, дуже потужна. Тільки не українська, а російська”* [16].

У своїх працях “Навічно кайдани кували” (1995 р.), “Завжди пам’ятай: Ти — Українець!” (1996, 2001 рр.), “Не лукавити словом” (2003 р.), “Кайдани ще кують: Факти, документи, коментарі про російщення в Україні (Допов. вид. Лизанчук В. Навічно кайдани кували. — Львів, 1995. — 416 с.). — Львів, 2004. — 992 с.)” автор цієї статті розкрив зловісний механізм російщення, агресивно-руйнівний інформаційний наступ проти природних, національно-гуманістичних засад українців. Не таємниця, що 90% книг, які є у продажі в Україні, зроблені в Росії; 80 відсотків газет і журналів — не тільки російськомовні, але за більшістю з них у той чи інший спосіб стоїть Росія; більшість фільмів, які демонструються в Україні, — або російські, або перекладені в Росії; абсолютно переважають на українському ринку касети і CD із записами “зірок” російської естради; фільми на дисках — у перекладі винятково російською; на телебаченні панують російські розважальні програми; FM-радіостанції більше, ніж на 90 відсотків передають музику іноземних виконавців.

Отож, наші національні судини забиті таким-от “холестерином” (В. Балушок). Де вже через них пробитися до громадськості з правдивими історичними дослідженнями чи з різновидами національного мистецтва, новинками вітчизняної науки чи педагогічної думки. Все це, звісно, не вивітрується. А осідає на полицях бібліотек чи архівів. У “мозку” складається враження, що він працює марно, а громадяни в більшості не знають, що відбувається в їхній країні. Більше того — “холестеринова” мережа у так званих “розважальних” текстах, радіо- і телепрограмах щодня невтомно переконує нас, що наша рідна Україна за своєю природою недолуга, люди — роззяви й ледарі, нездатні до

самостійного життя, отожд і країні, і людям-невдахам не обійтися без опіки. Опікуватися, звісно, є кому. У цьому контексті високим професіоналізмом володіє Росія. Утім про ці маніпуляції із свідомістю людей також мало кому відомо: судини такої інформації не доносять.

Світовий досвід свідчить, що в умовах безпосереднього сусідства новоутверджених націй з колишніми метрополіями витворити власну мережу інформаційних комунікацій, відмежовану від старої “покровительки”, можна тільки використавши мовну відмінність. Маємо переконливі приклади Ірландії та Білорусі, які так і не звільнилися остаточно з-під впливу метрополій. На відміну від американських колоній Англії та Іспанії, яких від “покровительок” у часи здобуття незалежності відокремлював Атлантичний океан. Поряд з Україною – брутально сильна Росія, яка ніяк не полишає великодержавницьких намірів. Тому всі регіони України, в яких переважає російська інформаційна комунікація, як пілососом, всмоктуються в орбіту московського впливу. *“Українські, але російськомовні засоби комунікацій (включаючи сферу діловодства), привчаючи людей до споживання російськомовної продукції, прокладають цій продукції шлях із Росії в Україну. І групи населення, виключені зі сфери української мови, й досі залишаються майже повністю включеними до сфери дії російського інформаційного поля. А воно дуже потужне і виховує своїх споживачів спрямовувати свої інтереси на Росію і саме з нею пов’язувати свої сподівання на майбутнє”* [17].

Академік Анатолій Погрібний, вболіваючи усім своїм єством за долю Української держави, безугаву б’є на сполох в авторській радіо-програмі “Якби ми вчилися так, як треба...”, у виступах на різних нарадах, конференціях, газетних публікаціях. *“Те, наскільки цинічно певні сили та політики обертують проти України її найтосунтніші та найорганічніше прикмети – і, поза якими вона просто не існує, спостерігаємо й на прикладі мовного питання, що має тенденцію виростати до розмірів саме питання кожного разу, як тільки в країні відбуваються чи то парламентські чи президентські вибори. І це не випадково. Адже, як на мене, мова – то серцевинна точка, в яку найперше цілять, аби здійснити вбивство України. Цілять і з відверто зловорожих намірів, і з причини суто малоросійського “недомислія”, як то полюбляв колись висловлюватися М.Хвильовий”* [18].

Повністю погоджуюся з Анатолієм Погрібним, щире серце якого ще і ще запитує: всездозволеність у закиданні лайном самої нашої державності – хіба це демократія? І розгул шовінізму в сучасній Україні – хіба це демократія? І бандити на волі й у комфорті та осячувана владою корупція – демократія? І повсякчасні зневажання, приниження українців та їхньої мови і культури – демократія? І загалом – свобода руйнації Української держави – демократія?

Безперечно, самостійна, вільна особа, її громадянський, державницький дух, всебічний моральний розвиток можливий лише у національно-культурному і високодуховному середовищі, за межами брехні, лукавства, насильства, зневаги, асиміляції. Воля здійснюється у Духові, а Дух – у національному Слові, яке покликане служити насам-

перед, порозумінню, злагоді, об'єднанню, інтеграції української людності, будівництву та утвердженню соборної, незалежної, демократичної української України. Шляхетне покликання ЗМІ — сприяти синтезу етнокультурних, політико-ідеологічних компонентів регіонів України на засадах українських національних інтересів, високої моралі, духовності.

“Я маю бабусь — на Луганщині і Волині, а сама живу в Києві. Тому точно знаю, що немає різниці між нами, українцями, — підкреслює Віра Орлик. — Протидії заходу і сходу нема, просто інколи двоє хороших людей не розуміють одне одного. І це не війна, а лише небажання розуміти і поважати точку зору іншої людини. Річ не в мові спілкування, а у ставленні до неї, у повазі й любові до рідної української. Чомусь замість того, щоб об'єднуватися, ми боремося самі із собою. Ми пошкоджуємо частинки власного тіла замість того, щоб його лікувати, і стаємо слабкими; ми руйнуємо себе ізсередини. Ми не хочемо зрозуміти, що Україна — неподільна, що кожне найменше селіще по обидва боки Дніпра створює її самобутність. І я щаслива, що живу в Україні, такій бідній і такій багатій...” [19].

Аморальними, злочинними є перепони на шляху повернення української мови в Україні до свого природного стану функціонування, в якому вона уже була б, якби не чужі і доморощені асимілятори. Швидкість і оперативність, з якою Росія здійснила окупацію нашого інформаційно-культурного простору, забезпечили два чинники: асиміляція населення на сході країни, що зруйнувало мовний кордон із Росією, і проросійська орієнтація влади.

Юрій Шевельов, дослідник мовної політики, яку провадили різні режими на українських теренах, так визначав її специфіку за радянської доби: *“Урядове втручання взагалі, а в даному випадку з боку уряду, опанованого росіянами, у внутрішні закони мови було радянським винаходом і новиною. Ні поляки, ні румуни, ні чехи до цього не вдавалися, як не вдавалася царська адміністрація дореволюційної Росії. Вони всі обмежувалися на заходах зовнішнього тиску: забороняли вживати українську мову прилюдно, цілковито або частково; накидали державну мову через освітню систему; завлочки українців своєю культурою й можливістю кар'єри; переселяли їх на неукраїнські території, а українські землі заселяли членами панівної нації тощо. Поруч цих “клясичних” метод радянська система встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й орфографічні правила, а натомість пропонує інші, ближчі до російських або й живцем перенесені з російської мови. Таким чином на радянській Україні конфлікт між українською і російською мовами перенесено з зовнішньої, позамовної сфери в середину самої мови. Боротьба відбувалася не тільки в людській психіці, а й у самій мові” [20, с.173].*

Зазначена практика була впроваджена на початку 30-х років. Вся, майже без винятку, плідна праця мовознавців 20-х років була оголошена *“шкідницькою й націоналістичною”, “спрямованою на відрич української мови від російської” [21, с.42-43], а видання тих років,*

у тім числі “Український правопис” 1928 р., академічний “Російсько-український словник”, що встиг вийти до літери “П”, термінологічні словники були заборонені.

6 квітня 1933 р. за наказом нового керівництва Наркомосу України було організовано комісію під головуванням А.Хвилі “*для перевірки роботи на мовному фронті*”. Завданням комісії було “*очистити теоретичний фронт від усього буржуазно-націоналістичного сміття, повести дійсно пролетарськими шляхами творення української наукової термінології, виправити українську фразеологію, український правопис*” [22, с.35].

Головним звинуваченням, висунутим комісією до українського правопису 1928 р., термінологічних словників Інституту української мови та низки мовознавчих праць, попередніх років, було звинувачення у створенні “*штучного бар’єру між українською і російською мовами*” [23, с.41].

Фактично цю ж мету переслідувало і впровадження таких змін, внесених до правопису, як “*усталення правописних форм з ліквідацією паралелізмів, архаїзмів, провінціалізмів*”, “*спрощення правописних правил*” та “*цілковите перероблення невірних, політично шкідливих розділів про правопис “чужих слів” та власних імен (III і IV розділи)*” [24, с.41].

Новітні асимілятори через ЗМІ наполегливо поширюють міф про лінгвістичну близькість української і російської мов, мовляв, природно, що російська мова для українців є рідною. Якоюсь дивною односторонністю характеризується ця “близькість” — лише на користь Москви. Але погляньмо на таблицю “Лексичні відстані мов”, що у лінгвістичному музеї Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Що бачимо? Українська мова відрізняється від польської на 30%; від болгарської — на 32%; від чеської — на 36%; від російської — на 38%. Отже, причина засилля російської мови в Україні не в лексичній близькості, а в політиці, метою якої вигублювання українського етносу, недопущення розквіту української України. Питання “бути чи не бути українській мові”, “національному інформаційному просторові” означає “бути чи не бути українській Україні”. Тому таке гостре мовно-культурне протистояння в Україні, яке підживлюється багатьма ЗМІ, працівники яких ігнорують національними, загальнолюдськими, морально-етичними стандартами професійної праці.

Збереження і розвиток української мови, культури, духовності є основою безпеки української нації і на її захист повинні бути спрямовані охоронні дії органів державної влади, засобів масової інформації, громадських, політичних органів, кожного жителя України. Адже людина виступає не планетарною особиною, планетарним громадянином, а конкретно-історичною, національно-культурною індивідуальністю.

Відомо, що за майже 350 років панування Московії над Україною було видано 479 циркулярів, указів, розпоряджень, спрямованих не на захист, а проти української мови, на її знищення. Це призвело до зросійщення, морально-духовного каліцтва мільйонів українців. Дискримінаційне становище, в якому опинилася українська мова внаслідок її уполісудження російськими колонізаторами упродовж сто-

літь, сьогодні декому з ешелонів вищої влади дуже кортить законсервувати. Будучи секретарем Ради національної безпеки і оборони України П.Порошенко на всю Україну заявляв про необхідність російськомовних груп навчання у ВНЗ (ніби на Сході й Півдні конституційне право студентів-українців на навчання українською мовою задоволене) та ще йому потрібний спеціальний телевізійний канал для російськомовних (ніби всі теперішні телеканали не є російськомовними).

Санкціонування офіційної двомовності (тобто, одномовності – російської), надання російській мові в Україні статусу офіційної (тобто державної) – це творення передумов для остаточного занепаду української мови в Україні. На це спрямований проект Закону про мови головного соціаліста О.Мороза. *“Цілять справді у кореневу систему, де немає першорядного чи другорядного, бо все велике, – зазначає Борис Олійник. – І паспорт, з якого викреслили як “релікт тоталітаризму” позначку національності. І сегментована церква, де в самому православ’ї маємо чотири сегменти. І один із варіантів майбутньої регіоналізації, за якою чітко вгадується федералізація”* [25]. Єдиний серед комуністів в Україні Борис Олійник підкреслює, що *“треба не забувати, чийого ми роду, бо інколи складається враження, що деякі мої колеги бояться назвати себе українцями – видно, давить ще 37-й рік, де всіх, хто любив своє, обзивали націоналістами. Але ж нормальний націоналізм – це патріотизм. Нормальний націоналізм – це здорове начало. Якщо своїх не любиш – ніхто не повірить, що ти любиш інший народ. Антипод патріотизму є націонал-шовінізм”* [26].

Але так не думає переважна більшість комуністів в Україні разом з прогресивними (Н.Вітренко) та звичайними (О.Мороз) соціалістами, соціал-демократами об’єднаними, регіоналами, союзниками Костусева, а також чимало свіжоспечених “помаранчевих” чиновників. Вони зовсім не розуміють, що чужа інформаційна агресія нав’язує нині українцям чужі ідеали та інтереси; аскіологічна агресія нав’язує менталітет чужих держав і їх народів; агресія культурна нав’язує чужі звичаї, мову, психологію. Ці та інші форми агресії спрямовані на те, щоб усі українці остаточно втратили національні морально-психологічні засади рідної мови, культури, духовності, щоб назавжди було знищено українське життєве середовище, національний мікросвіт і макросвіт, щоб не дати утвердитися українській Україні.

До найтипівіших форм зовнішньої інформаційної агресії належить масове завезення з Росії в Україну досить дешевих (в порівнянні з вартістю українських) російськомовних газет, журналів, відео- та аудіокасет, заповнення українського ефіру російськими телерадіо-програмами, насичення українського побуту чужоземною (російсько- і англомовною) “масовою культурою” (агресивною, цинічною, насильницькою, порнографічною). До внутрішніх форм агресії належить занування і видання в Україні дуже великої кількості (в порівнянні до потреб росіян, які є громадянами України) російськомовних газет, журналів, книжок, засилля російськомовних теле- і радіоорганізацій, а також демонстративне ігнорування, зневажання української мови, культури, духовності багатьма працівниками – від найвищих до найниж-

чих владних структур. На це негативне явище також звернула увагу 13-річна дівчинка Анна Вакуленко із с. Михайлівки Олександрійського району Кіровоградської обл., яка у листі до редакції газети “День” запитує: *“Чому народні депутати України виступають на сесії російською мовою, чому більшість телепередач, газет російськомовні; чому сільська інтелігенція не передплачує газети та журнали, обмежується лише маленькою газеткою з програмою ТБ, а їхні диспути зводяться тільки до обговорення “Вікон” Нагієва; чому відсутній українськомовний сектор Інтернету; чому, купуючи книжечку про тварин рідною мовою для молодшого братика, я заплатила 18 гривень?...”* [27].

Зрозуміло, що люди, які вирішили стати провідниками українського суспільства, мають бути з твердою волею та послідовними у своїх національно-моральних переконаннях. *“...Чому б політикам і чиновникам не продемонструвати свою непохитність та принциповість і, незалежно від ситуації, розмовляти рідною мовою? Це, крім іншого, сприяло б і вдосконаленню вимови та скороченню часу для перекладу думок на потрібну мову”* [28]. — підкреслює Сергій Мекеда з Київської обл.

Мабуть, ніхто не буде отак зразу дискутувати з народним депутатом України Володимиром Гошовським з Харківщини, який стверджує, що *“можна говорити російською і щиро любити Україну”* [29]. Таких прикладів є багато. До того ж в Україні не переслідують за спілкування російською, івритом, китайською, японською або іншою мовою. Чим більше людина знає мов, тим вона є освіченішою. Але після століть зневажання, приниження, переслідування, заборон української мови і примусового російщення українців національно свідомою державна еліта мала би своїм прикладом виховувати повагу, любов до державної мови в Україні, як це роблять в Росії, Польщі, Ізраїлі, Франції..., а не закликати консервувати аморальну ситуацію, тобто зросійщеність мільйонів українців, не відтворювати нав'язану царським і комуністичним режимами малоросійську, хахлуйську психологію. Дивно, що народний депутат України В.Гошовський протиставляє патріотизм і націоналізм. Ці поняття взаємозалежні: високий дух націоналізму впливає із справжнього патріотизму, щирий патріотизм живиться гуманістичним націоналізмом. На жаль, цього не розуміє чимало працівників ЗМІ. Патріотизм і націоналізм єдиний, одухотворений морально-психологічний стан людини — українця, єврея, німця, росіянина, поляка, японця...

Переконаний, що саме за таке відчуття, розуміння патріотизму і націоналізму були покарані земляки народного депутата України В.Гошовського. *“1951 (!) року за вироком закритого судового засідання розстріляли 33 студентів Харківського університету за... відмову складати іспити російською мовою, 800 — репресували; так, нізачо, загубили життя юних обдарувань, сповнених краєвих сподівань. Ось у який спосіб Харків став “руським городом”* [30]. А нині народний депутат України В.Гошовський дуже вболіває, щоб не було “насильницької українізації освіти”, бо це, мовляв, “порушення прав людини”. Невже добродій В.Гошовський не знає, що модель світу задаєть-

ся мовою. І якщо людина говорить російською мовою, то рано чи пізно вона стає росіянином за глибинними засадами психіки. Щоб відтворити, успішно формувати українську свідомість, то передусім необхідне становлення, утвердження національної культури, а вона народжується, виникає, розвивається на цілісній мові. Тому надто важливими й нині є думки відомого демографа Артура Вірта, який справедливо переконував у тому, що синдромами занепаду нації є зменшення народжуваності в країні, еротизація мистецтва, схиляння перед чужим та занепад національної мови. Подібну, ситуацію, на жаль, спостерігаємо в Україні. Наприклад, вірус російщення уже проник у найдаліші гірські села Західної України, де на весіллях витанцювують під Машу Распутіну, м'ясоєдовською, низькопробну попсу “целуй меня везде”, “кручу, верчу — тебя хочу”.

Відомий мовознавець, член-кореспондент НАН України, автор книжки “Українська мова і мовне життя світу” Орест Ткаченко визначає нинішнє становище української мови як близьке до кризового, оскільки вона не стала не тільки мовою загальнотериторіального поширення, як це мало б бути де факто відповідно до її державного статусу; — її не можна віднести до мов загальноетнічного поширення, оскільки на Сході і Півдні значна частина українців вживає російську в побутовому спілкуванні.

Для того, щоб українська мова, як державні мови інших країн, досягла рівня загальнотериторіального поширення, необхідно шляхом відповідної мовної політики, що її повинна здійснювати керівна еліта, засоби масової інформації, зсинхронізувати мовний розвиток Західної і Східної України, тобто українська мова має стати мовою загальноетнічного поширення не тільки на Заході, а й на Сході. Лише після цього вона зможе стати й мовою міжнародного спілкування в Україні, отже, стати мовою загальнотериторіального поширення, як це властиво абсолютній більшості державних мов країн світу.

Боротьба за українську мову — це боротьба за майбутнє життя українців. Утвердивши в Україні українську мову — збережемо Україну як європейську націю, піднімемо в кожного українця дух національної свідомості. Адже мова — дім нашого буття, категорія духовна, світоглядна, націєтворча, — це матеріалізована свідомість, яка є основою формування і утвердження морально-психологічного явища — україноцентризму.

Кожний із журналістів, який сповідує національні, моральні, високі професійні стандарти, покликаний пропагувати й утверджувати у народній свідомості переконання україноцентризму, сутність якого визначається категоріями патріотизму, національної гідності, поваги громадян до Української держави, цілеспрямованою працею задля добробуту і всебічного розвитку усіх життєвих сфер, необхідністю розглядати всі політичні події у світі та в Україні крізь призму національних інтересів України, її духовних і культурних цінностей, потребою обстоювати добре ім'я та рівноправність України у світовому співтоваристві. Щоб вижити, міцно стати на ноги, досягнути добробуту, українцям за будь-яких обставин обов'язково треба вирватися з морально-

психологічного рабства чужих думок, звичаїв, традицій, облудної комуністичної химери, утверджувати українську мову, національну свідомість, а не консервувати малоросійство, не розвивати хахлуйство.

Йдегься не про будівництво “китайської стіни” між Україною та Росією, приниження чи ігнорування російської мови і культури, мов інших національних меншин в Україні, а про відродження і піднесення понищеної, поруйнованої, упослідженої української мови, культури, духовності. То ж нехай ніхто не заважає зросійщеним українцям реалізувати своє природне право повернутися до національного джерела, до національного буття. Саме тут доречно процитувати Тараса Шевченка: “... *На москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А ще краще, нехай судять люди*” [31, с.66]. У розмаїтості мов, культур — краса світу і невмирущість людства. “*Немає культури (чи, як хто воліє, “цивілізації”) без коріння, без генеральної лінії і без обличчя, звичайно національного, — стверджує Євген Маланюк. — Безнаціональної культури нема*” [32, с.88].

Україна — не єдина в світі країна, яка потерпіла і нині терпить від імперіалізму чужого слова. Одвічна боротьба Правди і неправди, Добра і зла й тепер ворохобить життям. З глибини століть закликає нас великий князь Володимир Мономах “*не хулити розмовою, гнів подавляти, помисел чистий мати, спонукаючи себе на добрі діла Господа ради*”. Дуже важливо повернути довіру до слова і побороти руйнівний скепсис у суспільстві. “*Бо принцип довіри до слова є зараз визначальним у розбудові України*”, — підкреслив Віктор Ющенко у листі до керівників засобів масової інформації. Повноцінно жити і правильно будувати — значить користуватися правдивою інформацією. Державотворення повинно здійснюватися на фундаменті, який закладається правдивим, одухотвореним словом у книжці, газетній статті, радіо- і телепередачі, що сприяє процесам національної ідентифікації і самоідентифікації українців, утвердженню почуття громадянина-патріота України.

Важливе надбання українців — виборена впродовж століть незалежність, демократизація суспільства, політичний та ідеологічний плюралізм без глибоко продуманого, прозорого механізму контролю, захисту, регулювання перетворюється на непримиренну протилежність: з одного боку — демократичний принцип свободи слова, вибору, діяльності ЗМІ, а з другого — нехтуванні українськими національними інтересами, яке може призвести до повної втрати незалежності: психологічної, духовно-моральної, культурної, економічної, державної.

Тому будь-яка інформаційна діяльність, що заторкує інтереси і потреби тієї чи іншої людини або українського суспільства загалом — незалежно від того, чи стосується вона соціальних проблем, політики, культури, економіки, — повинна базуватися на високих професійних стандартах (принципах), бути спрямована не тільки на об’єктивне інформування своєї аудиторії, а й на формування високих моральних якостей, національної свідомості, державницького мислення, громадянської гідності. Інформування глядача, слухача і читача повинно

ґрунтуватися не тільки на правді, а й на турботі про духовний стан людини і суспільства, що включає розкриття позитивних рис української ментальності, національних ідеалів, а також боротьбу з розповсюдженням зла, гріха, пороків. Засоби масової інформації не повинні пропагувати насилля, ворожнечу і ненависть, національний, соціальний і релігійний розбрат, а також гріховні людські інстинкти, хоча б заради комерційних інтересів. Працівники ЗМІ, які володіють потужним впливом на аудиторію, несуть моральну відповідальність за виховання людей, особливо молодого покоління і дітей. Постійне злорадство, кепкування над вадами української ментальності породжує почуття невпевненості, загнаності, песимізму, ущербності. Не применшуючи, не забілюючи негатив, потрібно підносити, пропагувати шляхетні, героїчні, патріотичні, жертвовні риси українців. Дивитися на істинне треба істинно, міряти велике належить великими мірками. Українська нація цього вартує, вона дотримується принципів гуманності, толерантності, поваги до інших націй, їх культур, але на своїй землі вона має природне право бути повноцінним господарем. Цьому активно сприяють ті журналісти, які дотримуються високих професійних стандартів, що базуються на моралі, духовності, українській національній свідомості.

Список використаних джерел:

1. Цит. за: *Денисенко В.* Зміни із застереженнями // *День*. — 2005. — 6 трав.
2. Там само.
3. *Шевченко Т.* І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє // *Повн. збір. творів у 12 т.* — К., 1989. — Т.1.
4. *Франко І.* Іван Вишенський і його твори // *Збір. творів: У 50 т.* — К., 1981. — Т.30.
5. Там само.
6. *Франко І.* Перша передмова до перекладу “Фауста” Й.-В. Гете // *Збір. творів: У 50 т.* — Т.26.
7. *Франко І.* Стара Русь // *Збір. творів: У 50 т.* — Т.37.
8. *Франко І.* Іван Вишенський і його твори // *Збір. творів: У 50 т.* — Т.30.
9. *Сербенська О.* Мова преси в контексті вимог перебудови. — К., 1989.
10. *Бочковський Ольгерд Іттоліт, Сірополко Степан.* Українська журналістика на тлі доби. — Мюнхен, 1993.
11. *Костів К.* Моральні й етичні засади журналіста // *Животко А.* Історія української преси. — Мюнхен, 1989-90.
12. *Огієнко І.* Наука про рідномовні обов’язки. — Львів, 2001.
13. *Хері Гіла.* Свобода слова та інформації в засобах масової інформації в Європі // *Журналіст України*. — 2001. — № 3.
14. *Братко-Кутинський О.* Феномен України. — 1996.
15. *Вовканич С.* Не даймо сильним загубити ні людини, ні нації // *Молодь України*. — 2001. — 2 серп.
16. *Балушок В.* На сторожі нації — власні комунікації // *Україна молода*. — 2005. — 25 трав.
17. Там само.
18. *Поєзібний А.* Дещо про національні пріоритети та стратегію націєвбивства // *Літературна Україна*. — 2005. — 24 листоп.
19. *Орлик В.* Я — українка // *Голос України*. — 2004. — 29 жовт.

20. *Шевельов Ю.* Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус. — Чернівці: Рута, 1998.
21. *Хвиля А.* Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті // Більшовик України. — 1933. — № 7-8.
22. *Хвиля А.* Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті. — Харків, 1933.
23. Там само.
24. Там само.
25. *Олійник Б.* Наша доля — в наших руках // Літературна Україна. — 2005. — 9 черв.
26. *Олійник Б.* “З українцями не можна довго жартувати” // День. — 2005. — 17 черв.
27. День. — 2004. — 7 квіт.
28. *Мекеда С.* Наскільки українські політики є українськими // День. — 2003. — 10 жовт.
29. *Гошовський В.* Не треба плутати патріотизм і націоналізм // Голос України. — 2004. — 12 жовт.
30. *Албул С.* Студентів Харкова розстріляли за відмову складати іспити російською мовою // Молодь України. — 2000. — 28 верес.
31. Цит. за: *Найдорожчий* скарб. Слово про рідну мову. Поезії, вислови. — К., 1990.
32. *Маланюк Є.* Книга спостережень. — К., 1995.

The problem of journalists' identification themselves as important part of the Ukrainian community is analysed. The embody national and moral values of people and prove contemporary standard of profession of a journalist.

Key words: the journalist, mass media, professionalism, national consciousness, morality, the standard, a freedom of speech, information aggression, patriotism, a civic duty.

Отримано: 18.05.2006 р.

УДК 008(477+569.1):821.161.2

Каміран Шейхо

Львівський національний університет імені Івана Франка

ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНЕ СЛОВО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТА ЄДНОСТІ РОЗМАЙТТЯ КУЛЬТУР

Розглянуто щоденник Павла Алепського “Подорож патріярха Макара”, який подорожував Україною у часи гетьманування Богдана Хмельницького, та наукові, прозові і поетичні твори Агатангела Кримського, який перебував у відрядженні в Сирії у 1896-1898 роках. На основі праць П.Алепського та А.Кримського показано взаємозайкавленість сирійців і українців культурою, звичаями, традиціями, побутом.

Ключові слова: Сирія, Україна, культура, релігія, побут, архітектура, публіцистика, журналістика, етнічна багатоманітність, орієнталістика.

Осмилення історичного розвитку Сирії та України дає підставу стверджувати про ряд спільних обставин, що впливали на долю сирійського і українського народів. Колонізатори, які впродовж багатьох століть панували над Сирією і Україною, намагалися збутися